

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ
РЕСПУБЛИКИ ДАГЕСТАН
Муниципальное казенное общеобразовательное учреждение
«Хуршнинская средняя общеобразовательная школа»

Сочинение на тему:
**"Мой взгляд на сохранение
родного языка"**

Выполнила: ученица 9 класса
Абдусаламова Маликат Гасановна
Учитель: Абдуразакова Р.М.

с. Хуршни 2017 г.

Багъадурти дарганти,
Дигахъена нешла мез,
Илди мезличил сабну
Г1ямрула гъуни ихъул.

А. Абдурашидович

Мез - саби – ургаб адамти гъайбик1ути сек1ал сари. Илдала кумекличирли чуни дарсур пикруми дуру, мурадлуми иргъахъу. Урк1иличирти ва бек1лизирти пикруми дурес г1яг1нидеш ва х1яжатдеш лебнили сари мез ак1ахъубти.

Дунъяличир гъанна х1ябал азирличирра имц1али мез лер. Дагъиста халкъли гъану гех1радех1 мез дузахъули сари. Дагъистайзир илдицад мез лерниличила халкъла дахъал буралабира лер. Х1ера илдазибад ца: «Гъачам Аллагъли дунъяличибти адамтас мез дут1ахъес ч1ака бархъаили саби. Ил, сунела мезли биц1ибси гавлагра касили, мез дут1ес гъайбиубли саби. Ч1ака Дагъистайзи абаибх1ели, илала мезли биц1ибси гавлаг шурла бугаси дублизи чегили гъярбердили саб ва лерилра мез Дагъистайзи т1инт1акидиубли сари». Илдазирад цадех1 сари нушала дарган мез.

Дарган мез даргала халкъла мез сари. Илди даргала халкъ ак1убла, илдачил дарх лерти сари. Илди мезличил дарганти саби – ургаб гъайбик1ули саби, чула пикруми иргъахъули сари. Эгер илди мез х1едиалри, адамти саби ургаб бархбасес, жамиг1ятлизиб х1ербиэс бирути ах1енри.

Белк1 агарли г1ергъи, литературный мез диэс дирути ах1ен. Даргала халкъ гъарли – марли чула мезличил буч1ес ва лук1ес бех1бихъили саби 1925 ибил дуслизиб. Амма итх1ели лебилра дарганти гъарил чула лугъатличил лук1улри. Илбагъандан чиди – биалра ца лугъат, сабира имц1атигъунти даргантала лугъатуначи мешуси, т1амралашал бахълис балбикибси, хъулчилизи кабихъили, литературный мезла къяйдурти кадизахъес г1яг1нилири. 1930ибил дуслизиб Дагъиста орфографическая конференцияличиб ахъушала лугъат литературный мезла хъулчили кабихъибси саби. Ахъушала мез гъайла устнани луг1яндарили, лебилра даргала халкълис цайли цати мезли кадизахъурти сари. Х1ера, илкъяйда 1930-1931 ибти дусмазир ак1убли, барх1илис – барх1и гъаладах1 дашули сари даргала литературный мез. Дарган мезличил художественная литературала произведениеби, газетаби, журналти ва дурх1ни буч1ахъес жузи дурайули сари. Дарган мезличил театрлизир спектакльти кадирхъули сари ва передачаби дирули сари. Илди мез школабазирра дуч1ахъули сари. Илбагъандан, дарган дурх1нас багъуди ва бярхъ дедлугнилизиб, даргала мез дуч1нили халаси асар бирули саби.

Гъанна дузути лук1нила къяйдурти г1ях1ил къулайдиубли сари, амма г1ялимти, илди гъат1ира ункъдирули, бузули саби. Ил шайчир илдас кумекли дирули сари урус мезла лук1нила къяйдур- тира. Г1ерасибти дугъбани литературный мез давлачердарили сари.

Вег1ла нешла мез - г1ямрулизибси бег1ла халаси давла саби. Давлумира дек1ар – дек1ар журала дирар, дирар мургъи – арцла давлуми, дирар ванзала мяг1дунтала ва миц1ирагла давлуми. Лерилра илди ахирра кадурхули сари. Амма лебси саби ца давла, сабира я ц1али х1ейгуси, я берки ках1ебурхуси, я белк1и таманх1ебуриси. Ил мезла давла саби. Мезла давла чилилра сунесцун харжбарес х1ейрар. Ил лебилра бег1тазибад чула бишт1атани г1ебисуси, чеалк1утас г1елаб балтуси давла саби.

Даргала мез гъаладых1 аркули сари даргала поэтунанира писательтанира.
Илдани чула произведениебазир чедях1 дирули сари даргала халкъла мез,
г1ядатуни, культура.

Гъаннала замана бахъал адамти шимазибад шагъуртази арбашули саби.
Цабех1тани чула нешла мез хъумуртули сари, цабех1тани биалли, бек1лил чула
нешла мез далули ах1ен. Илкьяйда цадех1 мез бек1лил деткахъили сари.
Шагъуртазибад бак1ибти дурх1ни чула хала бег1тачил урус мезли гъайбик1ули
саби, амма бухънабани илдала гъай иргъули ах1ен. Ц1ахли ах1ену гъат1и илдала
бег1тас, чула дурх1нани чула бег1тала мез х1едални багъандан?

Вег1ла нешла мез муртк1ал хъумх1ертес г1яг1нили саби, илбагъандан гъарилла
бег1тали чула бишт1атази илди дагъахъес чебла саби.

Дагъистан машх1урси саби: ахъти дубуртачибли, дек1арли, чулацун дарибти
шимачибли, гъар-урла г1ядатуначибли, г1ях1ял- дешличибли ва дахъал мез
лерниличибли. Дахъал мез лер дургар царх1илти мераначирра, амма нушалагъуна,
хъатгъуна мерличир ишдицад мез чинаралра х1едургар. Гъар шила сунечицун
хасте мез сари, тамаша ах1ену гъат1и!

Наб ришт1ах1ели дебали тамашабилзи, сен нушала унра ши Мирзидтала
адамти нушаван ах1и дек1арли гъайбик1утил? Нушала шими дебали гъамти сари,
амма мезлашал дебали гъарахъли сари. Цацадех1ти дугъби илдала нушани иргъули
х1едирех1е. Ил шила дурх1ни нушала шилизибси школализи сабашули саби. Нуша
цаличил ца жалтадиркъули дирех1е,- «Нушала мез жагати сари»,- нуша дик1ули.
«Чула мез жагати сари»,- илди бик1ули. Гъанна, халакараибх1ели, нуни иргъулла,
гъариллис сунела мез жагати сари ва гъариллис илди дигахъули сари.

Гъарил инсайс дигахъули сай: сай ак1убси ши, сунела шила мер-муса,
т1абиг1ят, ахъти дубурти - сай айзурх1ели, берх1ила нурли шаладарибти. Ил
тях1ярли дигахъули сари гъариллис сай варкъибси нешла мез.

Арх1яличи дурарухъунх1ели, шагъарлизи чинак1ал аркъух1е- ли, чумра адамла
ихтилат дакъира. Ихтилатлизир адамтани чула мер-муса, чула ши, чула мез
гапдирулри. Наб ил г1ях1бизур, сенах1енну лебтасалра чула мез дигахъни якъинни
саби.

Бургар цабех1ти, мез мучлаагардиранти. Имц1али илдигъунти адамти
шагъарлизиб къаршибиркули саби. Илдас я чула мез г1яг1- нили ах1ен, я гъар-урла
г1ядатуни г1яг1нили ах1ен, илдигъунти адамтала культурара сегъуналра агара.
Вег1ла г1ядатуни, вег1ла мез далуси адамла х1урматра халаси бирар.

Нуни пхрубирули рирус шагъарлизиб нешла мезличиб гъайбик1ути адамти
къаршибикалли, хаслира дила, дарган мезличил. Дарган адам цугикаллира наб
дигахъис иличил дарган мезличил гъайрик1ес. Набчи нунира пахрубирули рирус,
сенах1енну нуни г1ях1ил далас дила нешла мез. Илди мез хъумартес,
мучлаагардарес сегъуналра пикри агара дила. Нешла мезиличи пахрубирахъес,
илдала х1урматбирахъес руркъулира нуни дила бишт1а рузби ва узи.

Гъаларван ах1и, гъанна телевизортазирра дахъал каналти чедиахъули сари.
Бишт1а дурх1нас дахъал мултьфильмабира лер гъар-журала. Илдаци х1ербик1ули
бишт1а дурх1нани урус мез далули сари. Школализи аркъух1ели, къакъализиб
цугбикибти бишт1а дурх1ни булан цаличил ца далу-х1едалути урус мезли
гъайбик1ули саби. Дила дукелц1и дулхъули дирар илди бишт1атачи. «Х1еръаягу
ца х1ушани, ясли-сад агаркъира нушала шилизиб, сен г1ях1ил урус мез далулил»,-
пишряхъили рик1улла ну илдази. Илгъунти масъулти чедиух1ели, нуни

пикрибирулра, урус мез гьамадли дяркъес вирули сай, амма нушала мез дагъахъес урус мезли гъайбиклути дурхлнази сеннира къиянни саби.

Нушала класслизивра лев, шагъарлизивад ваклибси урши. Илра нушачил урус мезли гъайиклути сай. Илини иргъули сай дарган мезли нушани дурути, амма нушачил дарган мезли гъайиклес балули ахлен. Илала халаси къас леб, нешла мез дяркъес. Илгъуна къас лебнилисра илис халаси баркалла, сенахленну нушани чебиу- лира секъайда къияй сабил илис. Иличил нуша перерывла заманара дарган мезли гъайдиклути дирехле. Сунес нушачил дарган мезли гъайиклес дигули хьалли, урузклути сай, балкли дев бурис или. Илдигъунти уршбира рурсбира бахъал леб. Илбагъандан беглти хъайглиб дарган мезли гъайбиклес глягнили саби, шагъуртазиб хлербирули биалра.

Урус мез биалли, школабазирра, университетуназирра, училищезбазирра дагъес вирар. Школализиб ункъли хлебучлантани булан, шагъарлизи дурабухъалли, урус мез далули сари. Дурхлни глярмиялизи букъи чарбухъунхлелира урус мез гляхлил дала. Илбагъанда бегла халаси къиян кабихъес глягнили саби беглтани чула биштлатазидарган мез дагъахъес, глур школализир учительтани. Вегла мезли луклиничил ва учлиничил халаси пахру нуни хлебалас. Цабехлтани пахрубирули саби аглийский мез далулра или, нуни пахрубирис дарган мез далулра или. Английский мез дагъес ририс нуни ручлес карухъунхлелира.

Халаси баркалла риклулра ну С. Глябдуллаевлис. Илини халаси къиян кабихъиб дарган мезли нушала дурхлни луклахъес ва бучлахъес. Урусла глялимтасра баркалла риклулра П.К. Усларлис ва Л. И. Жирковлис, сенахленну илданира дарган мез делчлилизидарган мез белгиси пай кабихъибси саби. Илтяхляи бурес вирар Грузияла глялим Ш. Г. Гаприндашвиличила. Илра дарган мезлис багъишладарибти дахъал статьябала автор сай. Хлердикленаягу хлуша нушала миллатла агарти адамтанира сегъана къиян кабихъилил дарган мез кадизахъес!

Дагъистайзивра, лебил дунъяличивра машгъурси поэт Расул Хлямзатов виклусири: «Рахли жяглял дила нешла мез деткайхъалли, ну ишбархли хлядурлира цябси хляри керхес».

Хлябилра дигахъис наб дила нешла мез ва нуни муртклал хъумхлертис дила ахъти дубуртачибси биштласи Хуршнила ши, шила шанти ва дила нешла мез!

Нешла мезла дугъбала
Гъалаб икрамбирулра,
Илди дила адабла
Хазнаван халдирулра.

Чузир лерни багъандан
Неш, узи, рузи, Ватлан...
Жан дедесра хлядурти
Нуша сари багъандан.

Дерхъаб виклус, нешла мез,
Бургъаб нарт ва глянтликла
Дарган дугъбала далай
Гъари, уртахъ, битлакла.